

Fru Kungen

Drottning Margareta I

av Marie Sjögren

KULTURFÖRENINGEN CALLUNA

Fru Kungen

Drottning Margareta I

av

Marie Sjögren

*Omslagsbilden:
målning av Drottning Margareta,
som visar henne i en dräkt från en senare epok.
Statens Konstmuseer.*

2:a utvidgade upplagan

Kulturföreningen Calluna
V. Mölledalsvägen 18
236 34 Höllviken

calluna@tele2.se
www.calluna.nu

© 2005 Marie Sjögren och Kulturföreningen Calluna
ISBN 91-975416-2-1

Redaktör: Ingemar H. Johansson
Grafisk form: Christian Kindblad
Tryck: Holmbergs, Malmö 2005

Förord

Var drottning Margareta en föregångare till vår tids kvinnofrigörelse? Den självständighet hon tidigt visade och utvecklade under hela sin regering var unik för sin tid. Den senmedeltida kvinnans lott var i gemmen att föda barn och sköta hushållet. Margaretas epok är egentligen helt ogripbar för oss nutida nordbor.

Krönikörer och historiker har försökt förstå hur det var möjligt att en kvinna kunde vara både Danmarks »fullmäktiga fru« och »rätta husbonde« med makt över hela Norden. Vi berättar här i korta drag historien om unionsdrottning Margareta, men vi har inga svar på den stora frågan: hur var detta möjligt?

Kulturföreningen Calluna

Uppväxt och familj

Margareta föddes år 1353 som yngsta barnet till kung Valdemar Atterdag av Danmark och hans hustru drottning Helvig. Inget tydde under hennes första levnadsår på att hon en dag skulle bli suverän regent över de nordiska rikena. Den äldre brodern Christoffer var utsedd till tronföljare på den danska tronen. Margareta kom emellertid redan vid sex års ålder att bli en betydelsefull bricka i det politiska spelet om makten.

Trettonhundratalet var en tid av oro och stora förändringar i de nordiska rikena. Krigshandlingar, pest, inbördeskrig, regenter som kom och gick, dåliga statsfinanser, upproriska stormän och bönder, allianser som ingicks och bröts, tyska furstehus och Hansaförbundet som ville kontrollera sjöfarten och ha sitt ord med i ländernas inrikespolitik, kyrkans starka makt... Allt detta var några ingredienser i samtidens politik.

År 1359 inträffade det som kom att prägla den unga Margaretas fortsatta liv. Hon blev trolovad med den artonårige kung Håkon av Norge, yngste sonen till den svensk-norske kungen Magnus Eriksson. Föräldrarna lät arrangera trolovningen. I äktenskapsavtalet inskrevs ett särskilt löfte, där kung Valdemar lovade bistå Sverige med vapenmakt i händelse av uppror. Det politiska läget var instabilt, och ömsesidiga fördelar kunde utvinnas om de båda kungahusen blev släkt med varandra.

Den 9 april 1363 hölls ett praktfullt bröllop i Köpenhamn mellan den tioåriga Margareta och den tjugotvåårige Håkon. De långväga gästerna undfångades med ett överdåd av mat och dryck, och underhölls med storslagna torneringar och riddarspel.

Bröllopet

Kanske åskådarna upplevde Margaretas och Håkons bröllop i Köpenhamn år 1363 så här...

Senare under dagen sveper den svala vinden från Öresund in över borggården till Vordingborg. Utanför kapellet har samlats en stor folkhop. Larmet är öronbedövande. Genom trängseln går en gammal kvinna och berättar för den som vill lyssna om den lilla, mörkhåriga... en skymt lyckades hon få av henne... kungadottern... flickebarnet därframme ... nådde knappt armbågen på den ljushårige... han som gick bredvid... broderad guldbrokad... och purpur... guld...

Nyss slogs de tunga ekportarna igen av kungens knektar. Inne i kapellet är allt stilla. Några svaga viskningar från kvinnornas hörn. En mansröst börjar sjunga. En efter en faller munkarna in i sången. Det blir åter stilla. Tystnaden bryts av en mässande röst. I ljusdunklet nära oljelamporna skymtar bleka ansikten. Skuggorna fladdrar längs det dragiga stengolvet. Den mässande rösten läser sina böner. Ärkebiskopen ger tecknet att kungabarnen är gifta med varandra. Munkarna börjar sjunga. Som en lätt rök stiger och sjunker deras hymner mot den blå aprilhimlen.

Ekportarna öppnas och mänskorna framför drar sig hastigt undan. Från dunklet i kapellet ut i det skarpa ljuset rör sig bröllopföljet. Ett ögonblick är allt tyst. Den mörkhåriga flickan, som nu är Norges och Sveriges drottning,

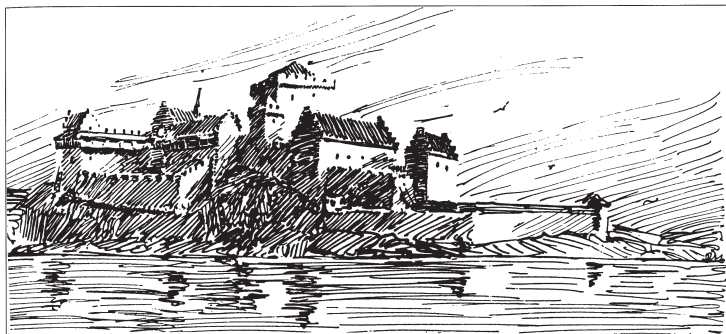
vänder sig om och ser på sin far och mor. Med ett stadigt tag om släpet i sin kjortel springer hon därpå över borggården. Klättrar ett par steg längs stentrappan och vänder ansiktet mot kvällssolen. Ljuset glimmar i hennes halssmycke, brudgåvan. Den ljushårige ynglingen, som nu är hennes make, hinna i kapp, och gästerna skyndar under höga rop och skratt efter dem. Snart går följet uppför trapporna till festsalen på tredje våningen.

Samtidigt motar knektarna åskådarna över borggården, och ut genom valven. Vinden slår kraftigt mot dem när de hukande tar sig över vallgravens brygga. Några väpnare skyndar förbi med hästar som ska användas vid kvälens torneringar. Under höga rop manas hästarna i trav in på borggården. Hovslagen ekar mot stenläggningen, ut över Öresunds svarta vatten.

Brevet från Akershus

Efter bröllopet i Köpenhamn förs den unga barndrottningen Margareta till det kungliga slottet Akershus utanför Oslo. Som hovmästarinna och uppfostrare får hon Märta Ulfsdotter, en dotter till den heliga Birgitta. Hon inleder en livslång vänskap med Märtas dotter Ingegerd.

Året är troligen 1370. Nu befinner sig den 17-åriga Margareta på Akershus I ett brev till maken som är på resa utomlands klagar hon över den förtvylade ekonomiska situationen på slottet.

»Veta skall ni, min käre herre, att jag och mina tjänare lider stor nöd på mat och dryck, så att varken de eller jag får, vad vi behöver.«

Hon ber kungen finna en lösning så att hovfolket och tjänarna *»inte ska skiljas från mig för hungerns skull«*. Hon föreslår att kungen ska skriva till en tysk köpman att denne ska ge henne de varor hon behöver och betala senare. I en liten efterskrift i brevet ber hon även kungen benåda två landförvisade förbrytare. Här möter vi en handlingskraftig ung kvinna som beslutsamt tar fatt i de vardagliga problemen. Margareta var troligen gravid då brevet skrevs, och vid jultid 1370 föder hon en son. Han får namnet Olof efter den norske helgonkungen Sankt Olav. Liksom sin mor var Olof från födseln en bricka i det storpolitiska spelet, och han kom senare att indirekt vara orsaken till hennes politiska karriär.

pelet om makten

Kampen om Skåne var ett återkommande inslag i 1300-talets nordeuropeiska politik. Genom det strategiska läget vid Öresund och den årliga sillmarknaden var landsdelen i centrum för Danmarks och Sveriges, Hansans och de tyska furstehusens ekonomiska intressen. Skåne var gränsprovins, och väpnade konflikter mellan Sverige och Danmark ledde till att landsdelen långa perioder var en krigsskådeplats. En vanlig syn för befolkningen var de danska, tyska eller svenska trupper som färdades genom landskapet.

Den danske kungen Valdemar Atterdag, kom till makten år 1340. Tillnamnet Atterdag fick han för att »*med honom blev det åter dag i Danmarks rike*«. Danmark hade vid hans tillträde varit utan kung under åren 1332–40. Han blev regent i ett läge då den expansiva utrikespolitiken medfört dåliga statsfinanser. Sedan år 1329 var Skåne, som då tillhörde Danmark pantsatt till Johan III i Holstein. Det var vanligt att statsskulder reglerades genom att hela län eller landsdelar sattes i pant och senare löstes in. Mot det hårdhänta styret av holsteinska fogdar opponerade snart ärkebiskopen i Lund, skånska stormän och bönder. De bad om hjälp av Sveriges kung Magnus Eriksson, som lät sina trupper stödja skåningarnas uppror. I en fredsöverenskommelse 1332 övertog kung Magnus pantlänen Skåne och Blekinge, och senare även Halland från greve Johan för 34.000 mark i lödigt silver. Vid sitt tillträde på danska tronen 1340 gjorde Valdemar åter anspråk på Skåne och Blekinge. Fientligheter bröt ut, men en fred kunde slutas 1343. Nu inlöstes Skåne, Halland, Blekinge, Lister och Ven genom försäljning till Sverige.

Sveriges kung Magnus Eriksson hade stora problem att handskas med under 1350-talet. Rikets kraftigt försämrade finanser och misslyckade fälttåg österut bidrog till detta. Inlösningen av den skånska landsdelen hade skett med en ofantligt stor summa pengar. Kung Magnus tvingades pantsätta kronans borgar och gods till de svenska stormännen, och till

utlandet. Rikets bönder belastades med ökat skattetryck och missnöjet spred sig. Stormännen var kritiska mot kungens politik, och bland kritikerna fanns även hustrun till en av dem, Birgitta Gudmarsson (senare den heliga Birgitta). Magnus äldste son och medregent Erik anslöt sig till oppositionen. I syfte att undanröja det rivaliserande hotet från Erik om makten i det svenska riket ingick Magnus ett avtal med Valdemar Atterdag. Avtalet gällde ett arrangemangsåktenskap mellan Magnus yngste son Håkon och Valdemars dotter Margareta. Magnus försäkrade sig om danskt väpnat stöd mot den tilltagande oppositionen. Kort tid därefter intog danskarna Skåne med vapenmakt, i enlighet med överenskommelsen. När Erik dog, troligen i pesten år 1359 ändrades läget. Sonen var inte längre konkurrent om makten, och Magnus lät säga upp åktenskapsavtalet mellan Håkon och Margareta. Valdemar Atterdag drog inte tillbaka sina trupper, utan besegrade under ett kort krig svenskarna. Genom ett förbund med hansastäderna och den holsteinska adeln sökte Magnus förgäves bjuda väpnat motstånd. I freden som slöts år 1360 kom Skåne, Halland och Blekinge att åter tillhöra Danmark.

Motsättningen mellan kung Magnus och de svenska stormännen ökade genom krigsförlusterna. Magnus sökte stärka sin ställning på olika sätt. Sonen kung Håkon i Norge valdes 1362 till svensk tronföljare och blev faderns medregent på den svenska tronen. Mellan dessa uppstod tidvis fiendskap, och sonen lät till och med beordra att fadern skulle fängslas.

Magnus sökte också stöd hos sin gamle fiende Valdemar i Danmark. Dessa hade gemensamma intressen. Båda ville skapa möjligheter för ett framtida motstånd mot det starka Hansaförbundet och den tyska expansionen norrut. I båda rikena fanns oppositionella stormän som var emot deras strävanden att skapa en stark kungamakt. Arrangemangsåktenskapet mellan Margareta och Håkon blev därmed åter aktuellt. Ett praktfullt bröllop hölls den 9 april 1363 på Köpenhamns slott.

Efter bröllopet kulminerar missnöjet i Sverige, och en brytning sker mellan stormännen och kung Magnus. På hösten 1363 beger sig en delegation av stormän under Bo Jonsson Grips ledning till Tyskland och erbjuder den svenska kronan till hertig Albrekt av Mecklenburg, en systerson till Magnus. År 1364 avsätts Magnus och Håkon från den

svenska tronen, och Albrekt hyllas som kung. Magnus och Håkon motsätter sig utnämningen, och inbördeskrig bryter ut. Vid ett stort slag 1365 kulminerar motsättningarna, och Albrekt står som segrare. Magnus tas till fånga, och sonen flyr till Norge. År 1371 frigges Magnus från en sexårig fångenskap efter förlikning, och Håkon tvingas avstå sin svenska kungatitel till Albrekt av Mecklenburg. Magnus lämnar Sverige och beger sig till Norge. Han dör 1374 vid ett skeppsbrott utanför norska kusten.

*Denna byst tros föreställa
Margareta.
S:t Anna-museet i Lübeck*

Den unge kung Olof

Berättelsen om kung Olof handlar om en ung man som dog endast sjutton år gammal, och inte hann lämna många spår i hävderna. Eftervärlden vet inte mycket om honom. Han föddes vid jultid 1370 på Akershus slott i Norge. De första fem levnadsåren är det troligt att han växte upp där. Föräldrarna, Margareta och Kung Håkon levde åtskilda under långa perioder, i var sitt land, Norge och Sverige. Olof hade inga syskon, enligt vad man känner till. Han tycks inte heller ha blivit inblandad i någon giftermålspolitik.

Olof väljs till kung i Danmark i en dramatisk politisk situation efter morfadern Valdemar Atterdags död i oktober 1375. Äldste sonen och tronföljaren Christoffer hade tidigare dött i pesten, och ny tronföljare var inte utsedd. De första månaderna efter dödsfallet visar den tjugotvååriga Margareta prov på handlingskraft. Hon vill få sin son vald till tronföljare, och får stöd av de ledande danska riksråden, ärkebiskopen och kyrkans ledare. Det finns dock en konkurrent om tronen. Namnen till den svenske kungen, den unge Albrekt av Mecklenburg (d.y.) är kung Valdemars närmaste arvinge genom systemen Ingeborgs giftermål med Henrik av Mecklenburg.

Trots detta väljer i maj 1376 de danska riksråden med drotsen Henning Podebusk i spetsen den sexårige Olof till kung i Danmark. Margareta är förmyndare, men riksråden har de närmaste åren det egentliga styret. År 1380 blir Olof regent även i Norge, när hans far kung Håkon dör, efter att sannolikt varit sjuklig i flera år. Norge är ett arvrrike och Olof är närmaste tronarvinge. Margareta får härmed möjlighet att agera i den norska politiken fram till Olofs femtonårsdag då han formellt övertar kronan. Även under sonens två år som regent är det i praktiken modern som regerar. Olofs kungagärning avspeglas främst genom de dokument han beseglade.

Gobeläng från Kronborgs slott i Helsingör föreställande kung Olof.

Den ingick i en serie på 42 tapeter som tillverkades 1581-84 i Antwerpen.

Texten är på tyska och lyder:

Mein Mutter mich in Denmarck nam / Gar iung, als sie dar ans Reich kan
 Demnach dohin vermocht die Stend / Das ich von ihn, wardt koning nent
 Herzog Erich zu Schleswig starb / Vnd lies nach sich kein manlich Erb
 Derhalb Graf Gehrden zu holstein / Schleswig verlehnt vnt reumts ihm ein
 Mein Mutter solchs bestellen thatt / Dar nach baldt starb durch gottlich ratt
 In all drey Reich, vnd zu Schleswig / Der Stamb gieng aus in kurtz zuglich.

Sommaren 1387 reser den sjuttonårige kungen tillsammans med sin mor i Skåne, som nu åter är danskt. I början av augusti 1387 lämnar han med sitt sällskap Ystad där Margareta stannar kvar, och beger sig till Falsterbo. Färden sker de dryga tio milen västerut i högsommartid längs leriga vägar och strandängar. Strax efter ankomsten till Falsterbohus avlider Olof den 3 augusti under oklara omständigheter. Margareta får dödsbudet och beger sig till Falsterbo. Enligt tidens sed för kungligheter balsameras den döde Olof. Kroppen begravs på Sorö i Danmark, men hans hjärta och inälvor låter modern föra till Lunds domkyrka för att begravas där.

Genom Olofs död förlorar Margareta alla statsrättsliga befogenheter att regera. Men hon agerar ännu en gång snabbt och beslutsamt. Tio dagar efter sonens bortgång låter hon sig hyllas i Lunds domkyrka som *»fullmäktig fru och rätta husbonde«* till danska riket, och dessutom lägger hon till titeln *»arvinge till Danmark«*. Hennes handlande kan betecknas som en statskupp. Snart uppkommer rykten kring Olofs död, och det sägs att Margareta låtit förgifta sonen. I samtida krönikor påstås att han dog av matförgiftning. Andra källor menar att han dog i pesten.

Olof var den siste regenten av den svenska Folkungaätten. Därtill var han genom morfadern Valdemar Atterdag den siste av danska Skjoldungaätten och den siste av norska Harald Haarfagres ätt. I den samtida Skånekrönikan skrivs att han *»var av ädlare börd än någon annan då levande konung på grund av hans ätts urgamla blod och hans kungliga ursprung både på svärdssidan och spinnsidan.«*

I en dansk rimkrönika begråter den unge kungen sitt öde:

*»Ieg wor oc konning en stackars tijd
tjil ieg afhelsot döde.
Men hobes tjil gud han wor myg blijd,
Han togh meg fran then nöde.
I Sore hwiles nw myn krop
Och bidher ther dommedaghe
Tjil han skal staa aff iorden op
Och lön for werdiskyld haffue.«*

Sillmarknad

När den sjuttonårige kung Olof med sitt följe beger sig till Falsterbo i början av augusti år 1387 är det sannolikt för att närvara vid öppnandet av den årliga sillmarknaden under höstmånaderna. Sedvänjan från gammal tid med kungens närvaro markerade att marknadsfred måste råda. Olof var säkerligen på väg att ta nathärbärke och stanna en kortare eller längre tid i borgen Falsterbohus. På väg in mot borggården kan han ha passerat förbi det stora marknadsområdet. Vilken syn kan ha mött den kunglige besökaren och hans sällskap vid ankomsten till Falsterbo? Kanske var det så här...

Efter att ha färdats miltals genom tystnaden i de stora skogsområdena, och längs kustens sandstränder möts de av öronbedövande larm och oväsen. Där är slamret från verkstädernas tillverkning av tunnor för silltransporten, den fräna lukten av fiskrens och avfall, skrattsalvor och gråt, svordomar på olika språk, skrin från hundratals fåglar som livnär sig på avfallet från fiskrensningen, skällande hundar, lukten av tjära från fiskebåtarna, silhuetterna från Hansans utskeppningsbåtar, de tunga koggarna, som ligger en bit ut från land, på säkert avstånd från de förrädiska sandrevlarna.

Trötta efter resan skyndar de förbi människorna utanför ölstugorna. En ung man i det kungliga följet lyckas obemärkt smita in i en genom en öppen dörr. Han andas med välbehag in doften av nytappat öl. Lyssnar, snart yr i huvudet till ljuden inifrån rummet upplyst av rykande oljelampor. Skrattar mot en ung kvinna som ropar till honom. Och syns därefter inte till förrän två dagar och två nätter förrunnit.

Vid 1100-talets mitt uppkom på Falsterbohalvön den så kallade Skånemarknaden som var ett nordeuropeisk centrum för sillhandeln. Det var under lång tid platsen för en internationell, allmän varumässa, och enda kända motsvarigheten till varumässorna på kontinenten i det högmedeltida Europa. Det geografiska läget medförde att seglatsrutter från Nordsjön och Östersjön kunde mötas där. Skånemarknadens storhetstid var under 1200- och 1300-talen. Under följande århundrade reducerades denna till att fungera som en hanseatisk sillmarknad och avvecklades under 1500-talet i samband med tyska Hansans tillbakagång.

En av de främsta intäkterna för det mäktiga Hansan kom från sillmarknaden i Öresund med centrum kring de medeltida städerna Skanör och Falsterbo. Fisket pågick årligen under augusti till oktober. Marknadsaktiviteterna övervakades av fogdar från de kungliga borgarna. Hansan uppbar tull från inkomsterna av fisket. Skatteintäkter och inkomster från handeln från sillmarknaden var även en av danska kronans största inkomster under senmedeltiden.

De utländska köpmännen och städerna erhöll av danske kungen sina privilegier på Skånemarknaden. Området mellan Skanör och Falsterbo var indelat i så kallade fit, det vill säga noggrant avgränsade markområden som var juridiskt och ekonomiskt autonoma, där handeln kunde bedrivas. Där rådde stränga regler som skulle garantera marknadsfred och reglera handeln. Överordnad lag med hot om stränga straff fanns i den så kallad Motboken. Drottning Margareta och hennes fosterson Erik av Pommern sammanställde en sådan Motbok. Den ger en bild av handeln på Skånemarknaden. Handeln var reglerad in i minsta detalj. Straffen var omänskligt hårda, under medeltiden värderade man inte ett människoliv så högt.

»Likaså bjuder vi var man med vikter i pund eller mått, att han väger fullt upp och giver köpmannen fullt. Blir någon gripen med falska mått, må han böta med sitt liv.«

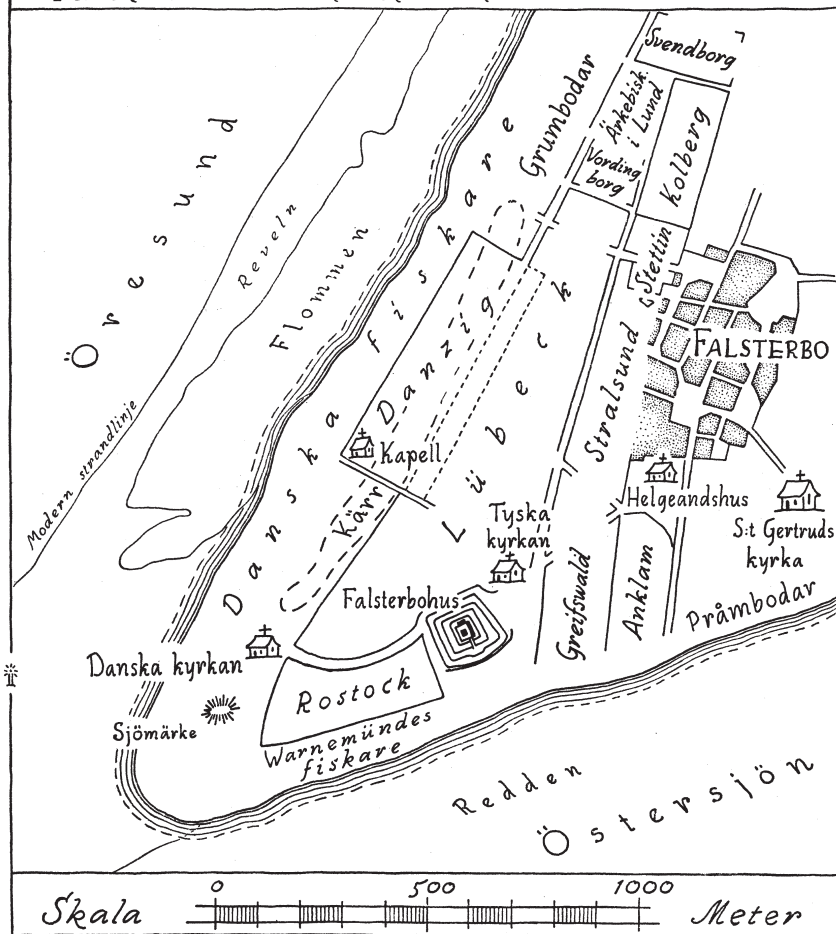

Hansans betydelse för sillmarkanden var till stor beroende av att dess handelsfamiljer hade kontroll över handeln med salt. Den insaltade sillen kunde transporteras långa sträckor. I det katolska Europa åt befolkningen inte kött under fastemånaderna. Fisk var däremot tillåtet som föda. Sillfisket gav enorma fångster under denna tid och utvecklades under senmedeltiden i stor skala. Fiskelägrens befolkning mångdubblades från månadsskiftet juli – augusti fram till oktober. Vid den årliga marknaden samlades tusentals människor och handeln som pågick var livlig och intensiv. Det brokiga folklivet präglades av människor som kom från när och fjärran.

Där var människor som representerade olika hantverk med anknytning till sillfisket, som fiskrensning och insaltning vilket utfördes av kvinnor, tunnbinderi och trantillverkning. Där fanns slaktare, buntmakare och skomakare. Där var handelsmän och tullare, och danska kungens fogdar som övervakade marknadsfreden och uppbar tull och avgifter av marknadsbesökarna. Egendomslösa hantverkslärlingar och gesäller, daglönare och andra tillhörde marknads tillfälliga arbetskraft. Den som var arbetsför kunde ta tjänst i ett båtlag, själva fisket krävde inte någon särskild grad av yrkeskunnande.

Falsterbotraktens topografi vid medeltidens slut
 Försök till schematisk rekonstruktion.

BLOM
 QVIST
 1950

Handelsområden i det medeltida Falsterbo.

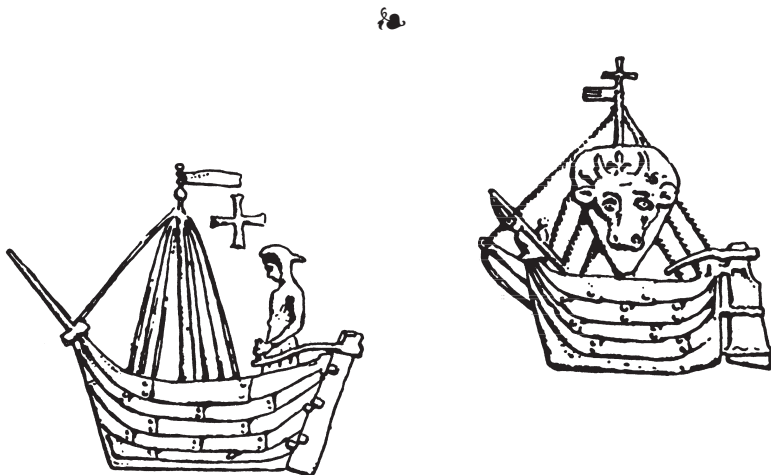
Efter Ragnar Blomqvist »Falsterbohus« i Kulturens årsbok 1950.

År 1364 var den franske korsfararen och politikern Philippe de Mezières på resa i Nordeuropa. Resan genom Öresund där säsongens sillfiske pågick beskrev han i livfulla ordalag:

»Som Gud har befallt det reser sillen, dock bara två månader av året, nämligen i september och oktober, från det ena hav till det andra genom sundet i så stor mängd, att det är ett stort under, och så många passerar igenom i dessa två månader, att man på flera ställen vill kunna sönderhugga dem med värjan.

Nu kommer det andra undret. Efter gammal sedvana samlas vart år båtarna och fartygen från hela Tyskland och Preussen i det omtalade sundet för att fånga sillen, och den allmänna iakttagelsen är, att 40 000 båtar i dessa två månader inte gör annat än fiskar sill, och i var båt är där åtminstone sex man och i flera sju åtta eller tio. Förutom dessa 40 000 båtar är där 500 skepp, stora och av mellanstorlek, som inte gör annat än samlar och nedsaltar i ton den sill, som de 40 000 båtarna fångar... Där är en stor sammankomst av folk för att fånga en så liten fisk, ty därsom man räkna efter, vill man finna, att mer än 300 000 människor i dessa två månader inte gör annat än att fånga sill.«

Under 1300-talets senare del började de stora marknaderna längs öresundskusten spela ut sin roll som handelsplatser. Alltmer började handeln bedrivas i de större kuststäderna. Dessa hade strategisk placering och växte fram som naturliga centra genom sin tillgänglighet för sjöfart och handel.

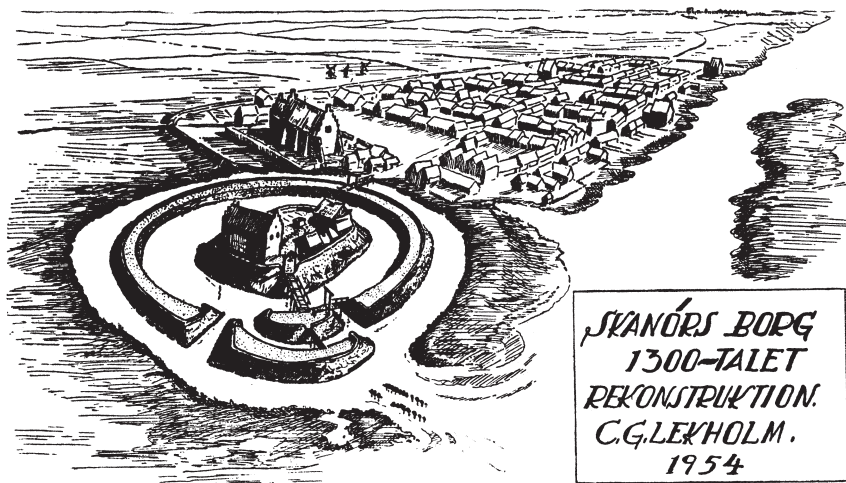

Borgarna i Skanör och Falsterbo

Under senmedeltiden uppfördes kungliga sten- och tegelbyggda borgar i Danmark. På dessa riksfästen residerade fogdarna. De var adliga länsmän som utsågs av kungen och var regionala företrädare för centralmakten, ledde försvaret och det civila styret. Ett så kallat slottslän bildades av flera härader närmast borgen som tillsammans bidrog till dess underhåll och försörjning. Från borgarna bedrev fogdarna sin skatteindrivning av länets bönder. I Skåne fanns ett antal riksfästen, knutna till slottslän, främst Kärnan i Helsingborg som var Skånes viktigaste riksfäste, och Lindholmen vid Börringesjön. Andra fästen var Skanörs borg, Falsterbohus och Gladsax på Österlen. Borgarna gav uppehälle för de kungliga sällskapen under resor genom riket. Under krig ansågs ett landområde intaget och fienden besegrad först när borgen hade kapitulerat. Den som hade makten över de stenmurade borgarna härskade också över befolkningen inom dess område. Soldater fanns stationerade på borgarna, även i fredstid.

De medeltida städerna Skanör och Falsterbo var centra för Skåne-marknaden, som från 1400-talet övergick i sillmarknad, när de växande kuststäderna övertog den allmänna handeln. Kungens rättigheter och intäkterna från marknaden bevakades från borgarna. Dessa fästen var begärliga krigsbyten och eftertraktade panter för lån.

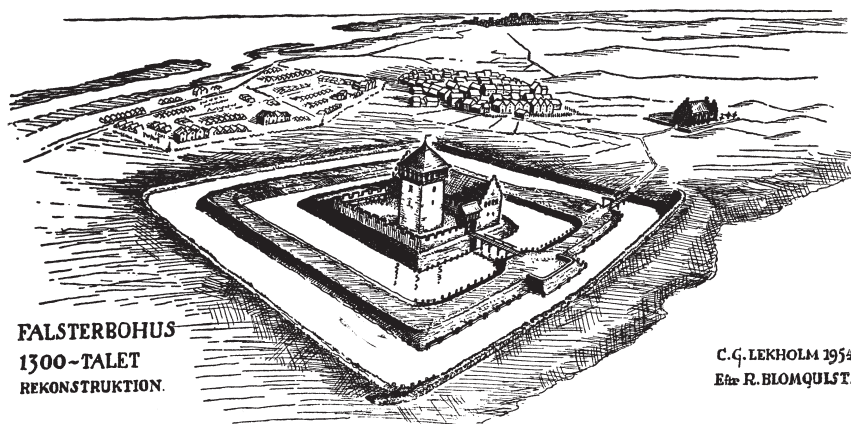
Skanörs borg byggdes sannolikt på 1220-talet. Den var ett kungligt fäste i cirka tvåhundra år. Idag finns endast borgkullen med vallgravar kvar strax nordväst om Skanörs kyrka. Arkeologiska utgrävningar gjordes 1887-91 1907-1911 och 1934-1935. Väl bevarad var delar av den brunn som påträffades år 1907. Det omfattande fyndmaterialet berättar om vardagsliv och krigiska perioder. Ett stort antal daterbara mynt hittades. Andra fynd var kontrollmärken av bly, vikter, delar av glasföremål, trasiga verktyg och husgeråd, speltärningar, armborstpilar och pilspetsar. Därtill flöjter av rörben och fågelben och förarbeten till flöjter och mungigor.

Flera ägarbyten, fredliga eller våldsamma, har skett under borgens historia. Den belägrades och intogs av den norske sjörövaren Alf Erlingson år 1284. Ett tyskt stadsförbund intog och brände borgen år 1312. Drygt femtio år senare intogs den av Albrekt av Mecklenburg. År 1401 fick ärkebiskopen borgen i pant för lån under åtta år. Skanörs borg övergavs omkring 1420, när kungens fogde överflyttades till Falsterbo där marknadshandeln fortsatte. Under 1770-talet användes huvudbyggnadens 125 cm tjocka murar som stenbrott då man byggde Skanörs rådhus.

Borgen Falsterbohus byggdes på 1310-talet. Ruinerna finns strax söder om den tidigare hotellanläggningen med samma namn. Troligen byggdes redan under 1220-talet en mindre borg, som var föregångare till Falsterbohus. En teglad mur vid dess norra ringmur är sannolikt resterna av denna ursprungliga borg. Utgrävningar i Falsterbo skedde samtidigt med undersökningar av borgen i Skanör. Först år 1934 utfördes på Riksantikvarieämbetes initiativ en större utgrävning. Arméförvaltningen ställde värnpliktiga till förfogande vid grävningsarbetet. Man fann en nästan kvadratisk muromgärdad gård på 33 x 28 meter med dubbla vallgravar omgiven av en ringmur. Mitt på borggården fanns rester av efter ett kvadratisk hus 9 x 9 m, med 125 cm tjocka murar.

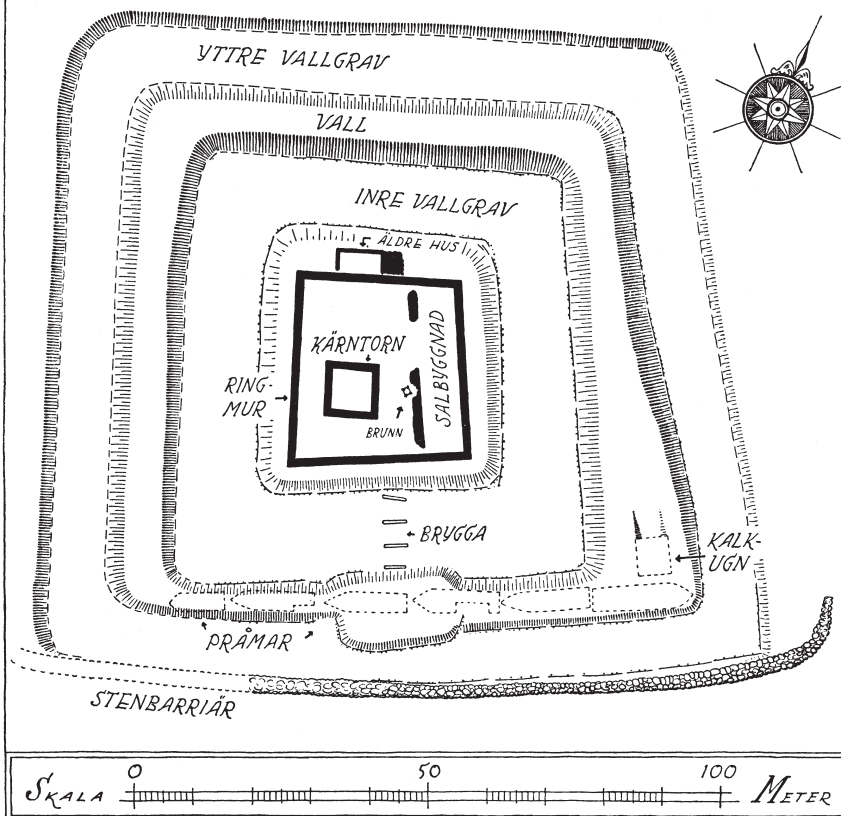

Byggnaden saknade portöppning, och dörren var troligen placerad på andra våningen med en yttre trappa. Rester av ett torn (kärnan) återfanns mot sydväst. Dess murar bestod av 125 cm kraftiga rullstenar. Sannolikt har tornet haft tre våningar. Det var härifrån man sökte försvara sig under stridigheter. Borgens invånare klättrade upp i tornet längs stegar som hissades vid angrepp av fienden. Mellan den inre och yttre vallgraven hittades sex välbevarade pråmar. Dessa kan ha grävts ner för att binda sanden, och ge ett fundament för den södra borgvallen. På havssidan utanför den yttre vallgraven fanns en stenbarriär bevarad. Flera om- och tillbyggnader har skett under borgens historia.

Falsterbohus har i folkmun kallats »Margaretas borg«, men det är okänt om hon bott där någon längre tid. Källorna berättar att hennes

FALSTERBOHUS

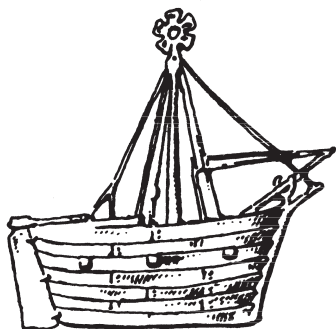
PLAN. UPPMÄTT 1934-1935
AV RAGNAR BLOMQVIST.

Efter Ragnar Blomqvist »Falsterbohus« i Kulturens årsbok 1950.

son kung Olof besökte borgen i augusti 1387, sannolikt för att inviga marknaden. Några dagar därefter, 3 augusti 1387, dog han under oklara omständigheter. Borgen omtalas första gången 1311, då den belägrades och intogs av hanseaterna. År 1318 erövrades den av en svensk här, för att 1370 åter intas av hanseaterna, som behöll den i 16 år. När slottslänet Falsterbo ingick i Malmöhus län 1540 övergavs borgen. Handeln på sillmarknaden avtog under 1500-talet, därefter lämnades Falsterbohus att förfalla. Tillstånd att använda material från borgen till sockenkyrkans renovering gavs år 1596.

Den falske Olof

År 1402, femton år efter Olofs död i Falsterbohus framträder en ung man i Preussen som säger sig vara kung Olof. Händelseförloppet beskrivs utförligt i en samtida krönika. Några danska köpmän påstås funnit en man med Olofs utseende i en liten by, och därefter fört honom till Danzig där han hyllats som Danmarks konung. Den unge mannen sades dock till en början vilja fortsätta sitt enkla leverne på den preussiska landsbygden. När påven får kännedom om händelsen anmodas mannen att göra anspråk på sin kungakrona. I flera brev till drottning Margareta påstår sig denne vara Olof, och lämnar uppgifter som tyder på att han är den verklige Olof Margareta låter sända bud efter honom, och i Falsterbo hålls offentliga förhör. Mannen bekräftas vara en bedragare, och döms till döden. I krönikan beskrivs hur han blir bunden på en stege och bränd på bål, nära Falsterbohus.

»...och han blev behängd med alla de brev, som han sänt till drottningen som hennes son, och fick en krona på huvudet, och blev uppsatt framför allt folket och kastad på elden och bränd.«

Nutida historiker menar att det knappast var en tillfällighet att den falske Olof framträdde i en tid av politisk oro, han har verkligen existerat och var ett redskap i en komplott riktad mot Margareta. I det medeltida samhället där inga säkra informationskällor fanns användes ryktesspridning och propaganda ofta i politiskt syfte. Förhören med den falske kung Olof lät Margareta ske i full offentlighet, sannolikt för att undvika att mannen skulle ses som martyr.

I historieskrivningen återkommer berättelsen om den falske Olof i olika versioner under de kommande århundradena. I en version sägs han ha varit en son till Olofs amma.

En annan variant berättar om en yngre bror till Olof, som återfunnits i en italiensk klosterorden. I ett verk från 1600-talet om Franciskanerordens historia berättas utförligt om den helige Henrik de Daciá. Kungasonen, som från födseln sägs varit ämnad till andliga ting flyr efter brodern Olofs död från kraven att bli tronföljare. Han upptas i en Franciskanerorden, lever i yttersta fattigdom, och ägnar sin tid åt andliga övningar och meditation. Småningom förs han tillbaka och uppmanas av de danska stormännen att leda rikets styre. Margareta, som inte vill avstå sin makt eller inte tror att den unge mannen är hennes son låter kasta honom på ett stort bål. Där sker miraklet att Henrik står oskadd i lågorna inför allt folket. Han vill inte använda den gudomliga händelsen mot drottningen, utan reser utomlands till Italien där han lever ett asketiskt liv. Under en vallfärd till den Helige Franciskus grav, när han staden Perugia, där han drabbas av sjukdom och dör. I en närliggande kyrka börjar klockorna ringa när den helige mannen ger upp andan. Krönikan berättar slutligen att han på biskopens uppmaning blir gravlagd i kyrkan under stort ceremoniel.

I Italien förekom en helgonkult under flera århundraden av Den Helige Enrico (Henrik). Historiker har funnit att den helige Enricos grav i Perugia ödelades vid ett jordskalv 1695.

Det dramatiska innehållet i berättelserna har inspirerat till teateruppställningar och operaverk. Den danske diktaren Adam Oehlenschlaeger skrev på 1830-talet hjältetragedin »*Dronning Margareta*«, och där är den falske kung Olof en oäkta son till kung Håkon. År 1894 uppfördes operan »*Oluf*« i fyra akter på Det kongelige Theater i Köpenhamn.

*Effigie del B. Enrico Re' di Dania C.C.C.
il di cui Sacro Corpo si venera nella Parrocchia
di S. Andrea P. S. S. di Perugia sperimentato
prodigioso nelle pubbliche, e private calamità*

lbrekt av Mecklenburg

De svenska stormännen erbjöd Sveriges krona till Albrekt av Mecklenburg hösten 1363. Det var en reaktion mot kung Magnus Erikssons utrikespolitik som orsakat ekonomisk kris i landet När kung Magnus och Valdemar Atterdag ingår avtal om äktenskap mellan sina barn Håkon och Margareta sker en brytning.

Under Albrekt av Mecklenburgs regeringstid 1365-1389 når den tyska expansionen sin höjdpunkt i Sverige. Han för med sig tyska krigare och adelsmän. Hans förtrogna används i förvaltningen och som skattefogdar på de kungliga slotten. Stridigheter pågår under Albrekts första regeringsår mellan mecklenburgarnas trupper och Magnus Erikssons anhängare. Krigskostnaderna täcks genom pantsättning av slottslänen och ökat skattetryck. Missnöjet blir allt större med tyskväldet och de tunga skatterna.

»Då slog rovfåglaorna sig ned på bergens toppar, ty tyskarna våldshärskade landet i många år«.

Så beskrev munkarna i Vadstena denna tid i landets historia.

De svenska stormännen som erbjudit den svenska tronen till Albrekt inser nu sitt misstag. År 1371 utbryter en stor folkresning iscensatt av stormän och bönder. Riksråden hänvisar till Kung Magnus Erikssons landslag enligt vilken kungen ska styra sitt land *»med inländska män och ej utländska«*. Albrekt tvingas avge en kungaförsäkran. Han överlämnar sina slott till riksrådet vars medlemmar nu utgörs av svenska stormän, med riksdrotsen Bo Jonsson Grip i spetsen. Eden bröts dock snart och när den mäktige rådsherrn och jordägaren Bo Jonsson Grip dog 1386 sökte Albrekt överta hans slott och gods. Stormännen beslöt att än en gång söka hjälp från utlandet. De vänder sig till Margareta som styrde över Norge och Danmark i kraft av sitt förmyndarskap över den minderårige sonen kung Olof. Margareta tillmötesgår stormännens önskan om bistånd. Hon ser en möjlighet att erövra Sveriges krona.

I augusti 1387 dör Olof oväntat, och Margareta låter sig endast tio dagar därefter hyllas i Lunds domkyrka som Danmarks *»fullmäktiga*

*Albrekt av Mecklenburg ber om nåd inför segraren drottning Margareta.
Teckning från 1500-talet.*

fru, husbonde och förmyndare«. Ett år senare upprepas detta i Norge där hon väljs till regent »*i alla sina livsdagar*«. Därmed åsidosattes i praktiken gällande norsk rätt. Norge var ett arvkungadöme. På goda grunder kunde kung Albrekts son som var syssling till Kung Olof åberopa den manliga arvsrätten till kronan.

På slottet Dalaborg vid Väneren, i mars 1388 väljer svenska riksråd Margareta till »*Sveriges fullmäktiga fru och rätta husbonde*«. Hon får överta ledningen av alla slottslän och rätten att bestämma sin tronföljare. Albrekt samlar sina trupper till en uppgörelse. I februari år 1389 lider han nederlag mot Margaretas danska trupper i Åsle nära Falköping. Albrekt och hans minderårige son tas till fånga. Margareta erkänns som regent i Sverige och de tre nordiska rikena har därmed en gemensam regent.

Albrekt var Margaretas främste motståndare, och det berättas att hon lät klä honom i narrkåpa som hämnd för att han tidigare förödmjukat henne, genom att kalla henne kung Byxlös.

Under närmare sju år sitter Albrekt och hans son fängslade på riksfästet Lindholmens slott i Skåne.

Gm drottning Margareta

*Vida skall man en dylik leta
som så kan med klokskap umgå
och de riken sammanfå
Sverige, Danmark och Norrig
sent föddes annan qvinna slik.
Mig tyckes de svenske ej vara kloka,
då de henne till höfdinge togo,
de voro ganska flaka då,
att ingen af dem måtte riket förestå,
utan gingo tvärtfrån deras lag.
Det ångrat dem sedan mången dag;
Dras lag visar så,
det utländske i riket ej råda må.*

Ur: Karlskrönikan

Lindholmens borg

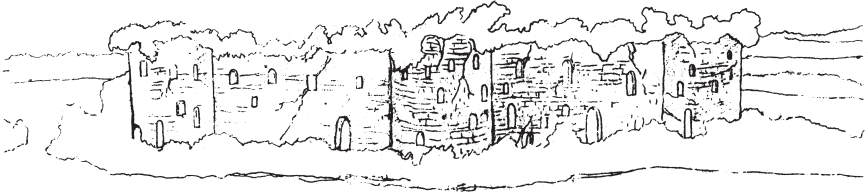
Riksborgen Lindholmen var danska kronans näst viktigaste fäste i Skåne, och stod långa perioder i centrum för den nordeuropeiska politiken. I 1332 års fredstraktat omnämns borgen för första gången i källorna. Den tillkom sannolikt under 1300-talets första årtionden, samtidigt med Kärnan i Helsingborg som var Danmarks främsta fäste i Skåne. Till skillnad från övriga skånska riksborgar som uppfördes längs kusten, placerades Lindholmen inne i land, nära Börringesjön. Dess funktion var därmed inte att skydda handel, marknader och sjöfart, eller bevaka gränser och överfarter. Lindholmen tillkom under en svaghetsperiod för den danska kungamakten. Ett ökat stormannainflytande i Skåne manifesterade sig genom byggandet av privata borgar och befästa gårdar. Kungamakten ville sannolikt utöva kontroll över dessa borgar, och även hindra uppror från allmogen. Anläggandet av Lindholmen var därmed ett led i denna strävan.

Arkeologiska utgrävningar av Lindholmen har genomförts 1934-35, och 1993-95. En stor mängd fynd berättar om invånarnas liv under krigiska och fredliga perioder. Armborst och pilspetsar visar på borgens militära utrustning. Stridshästarnas utrustning illustreras genom fynden av hästskor, sporrar, stigbyglar, ryktskrapor och betsel. Spår efter textilt hantverk är fingerborgar, nålar och saxar. Keramik, mynt och hantverk av horn och ben är andra fynd.

Lindholmen anlades på en holme i Börringesjöns utlopp, omgiven av en yttre vall och vallgrav. Ringmuren var tre och en halv meter tjock och murad i så kallat tegelförband, och bildade en fyrkant som var 40 x 50 meter. Borgens centrum, kärntornet, är sannolikt äldst och anläggningen har senare utökats med porttorn och brunnstorn. Mot den södra muren låg salsbyggnaden med innermått 7 x 34 meter. Borgen var tidvis en kunglig bostad, och i fynden av färgade glastrutor kan man ana dåtidens lyx och komfort. Påträffade fynd av en bakugn norr om salsbyggnaden tyder på att där funnits en bagarstuga. Flera mindre hus

har troligen funnits på den stenlagda borggården.

En jämförelse mellan riksborgarna Kärnan i Helsingborg, Falsterbohus och Skanörs borg och Lindholmen visar att Kärnan varit den ytmässigt största. Lindholmen hade, trots sin betydligt mindre yta, en försvarskraft jämförbar med Kärnan. De mindre borgarna Falsterbohus och Skanörs borg var anlagda efter en äldre försvarsstrategi.

Teckning från ett dörröverstycke i Brännemölla vid Svedala

Historik

De oroliga tiderna fortsatte med inbördeskrig även efter det att Skåne blivit svenskt 1332. Sommaren 1360 återerövrades Skåne till Danmark av Valdemar Atterdag. Han lät sin här bränna och förstöra flera av de mindre borgarna, och de större borgarna belägrades och intogs. Enligt den danska Själlandskrönikan intogs Lindholmen som sista fäste »*delvis genom hotelser, delvis genom en stor summa penningar*«. De skånska stormännen fick därefter endast tillstånd att bygga herrgårdar och gårdar med ett begränsat försvar. Drottning Margareta lät senare lagstadga detta genom det så kallade borgbyggnadsförbudet från år 1396.

Under 1368-69 sökte Albrekt av Mecklenburg i förbund med de tyska hansastäderna erövra Skåne. Kärnan i Helsingborg belägrades och intogs våren 1369, och även Lindholmen belägrades. Trots upprepade försök att storma borgen tvingades hären efter ett år till reträtt. Härtill bidrog borgens starka murar, ett stort manskap och omfattande förråd av vapen och mat.

Genom fredsfördraget i Stralsund 1370 tillerkändes Valdemar Atterdag formell överhöghet till Skåne. Hanseaterna fick för en tid av 15 år överta Helsingborg, Skanör, Falsterbo och Malmö och säkrade därmed

handeln i Östersjön och kontrollen över Skånemarknaden. Lindholmen var nu den danska kronans enda betydande riksfäste i västra Skåne. År 1385 återgick de västskånska borgarna och städerna till Danmark i enlighet med fredstraktatet i Stralsund.

Efter Valdemar Atterdags död 1375 var Margareta reell regent i Danmark genom sitt förmyndarskap över sonen och tronföljaren Olof. Under det närmaste årtiondet sökte hon säkra sitt politiska inflytande bland annat genom allianser med de skånska stormännen och kyrkans ledande män. Bland stormannasläkterna fanns dock oppositionella krafter. Den skånska stormannen och gälkaren Tuve Galen bosatt på Turestorp nära Lindholmen anklagades av Margareta för att delta i konspirationer med mecklenburgarna. Galen hade deltagit i en aktion 1381 tillsammans med ärkebiskopen i Lund, Martin Nielsen, när skånsk separatfred slutits med Sverige. Margareta lät belägra och inta Tuve Galens borg, och han avsattes från sitt ämbete som kungens ställföreträdare och juridiska ombud. Hans borg skänktes till Lunds domkyrka år 1386. Enligt nedtecknade släktböcker och sägner från 1500- och 1600-talen lät Margareta sina trupper inta även andra privata borgar i Skåne.

Vid slaget i närheten av Falköping 1389 besegrades och tillfångatogs Albrekt av Mecklenburg av Margaretas trupper. Tillsammans med sin minderårige son sattes han i fängelse på Lindholmen.

Skåne stod under några år i centrum för en livlig politisk verksamhet, när den mecklenburgska adeln sökte få till stånd en frigivning av Albrekt och hans son. Som påtryckningsmedel organiserade de tyska vitaliebröderna omfattande sjöröveri i Östersjöns farvatten. Detta drabbade Skånemarknadens verksamhet. År 1393 beslutade hanseaterna att inställa handeln på Skånemarknaden. Förhandlingar skedde vid flera tillfällen i Falsterbo men flyttades i juni 1395 till Lindholmen, där Albrekt satt fängslad. Under tre försommarveckor 1395 är borgen samlingsplats för ett nordeuropeiskt politiskt toppmöte. Margareta förhandlar med 250 namngivna stormän, de tyska hansastädernas råd, tyska ordens ledare, ärkebiskopar och biskopar från norra Europa om villkoren för frigivandet av Albrekt av Mecklenburg och hans son. Det berättas i källorna att slottsbyggnaden inte räckte till för delegaterna

och deras följen. Man lät resa tält på fälten framför borgen för bland annat hansastädernas representanter.

Genom den så kallade Lindholmsfreden 17 juni 1395 frigavs Albrekt och hans son. Margareta kom genom fredsvillkoren i besittning av Stockholm som dittills hållits av mecklenburgarna. Mötet på Lindholmen var det första stora möte där de tre nordiska rikenas representanter framträdde efter rang och inte efter nationalitet, och förebådade den kommande Kalmarunionen. Vid mötet godkändes Margaretas förslag till lösning av tronföljden för de tre rikena. Hon var sedan flera år änka och barnlös. Genom att adoptera sin systerdotterson Bugislav från Pommern och förse honom med det nordiskt klingande namnet Erik hade Margareta redan tidigare presenterat sin tronföljare. Vid Rigsarkivet i Köpenhamn finns ett exemplar av fredstraktaten alltså bevarade

Under unionstiden och fram till 1540-talet var Lindholmen länscentrum, därefter övertog Malmöhus funktionen som länsborg. Under 1580-talet hämtades byggnadsmaterial från murarna till utbyggnaden av Malmöhus. Under 1600-talets andra hälft fanns en större del av ruinerna ännu kvar. Carl von Linné omnämner Lindholmen i sin *Skånska Resa* (år 1749). Han skriver att tornet tidigare »stått till 30 alnars höjd«, vilket motsvarar cirka 18 meter. Idag finns kring borgplatsen endast betesängar och sankmark.

Drottningens trädgård

Det medeltida begreppet trädgård omfattade mer än det vi i dag kallar en trädgård. De första kända medeltida trädgårdarna i Danmark var apellärdan och kållgårdan. Det är i de danska landskapslagarna dessa trädgårdarformer omnämns för första gången. Kungamakten och kyrkan uppmuntrade från medeltidens andra hälft anläggandet av nyttoträdgårdar. Mot slutet av 1300-talet utfärdade Margareta ett påbud om att äpple och pil skulle odlas vid gårdarna. Hon tycks personligen haft ett behov av låta odla frukter och grönsaker. I ett dokument från 1381 berättas om en borgare i staden Flensburg som skänkte drottningen en fastighet med äppel- och kållgård.

Enligt äldre muntlig tradition fanns en större trädgård, »*Drottning Margaretas Fruelund*«, vid Lindholmen. Trädgården ska ha funnits på en vattenomfluten holme utanför borgområdet. Arkeologiska institutionen vid Lunds universitet gjorde 1993 en utgrävning av den 4 meter höga moränkullen på holmen belägen omkring 200 meter från borgen. Vid foten av kullen, vars omfång är cirka 80 x 90 meter, löper ett grunt dike, som sannolikt grävts av människohand. Diket är cirka 30-40 centimeter djupt och 120-160 centimeter brett. Kullen kan ha använts till odling. Diskussionen kring resultaten har gällt vilken sorts trädgård som varit möjlig att anlägga och använda. En kålgård eller kryddträdgård anses mindre trolig, eftersom kullens placering, topografi och moränjord inte gjort detta lämpligt. Inte heller till blomster- eller örtagård är placeringen gynnsam. Möjligen har där funnits en äldre apalgård. De blommande vildapelträd som finns idag kan vara rester från denna apalgård. Kullen kan även varit en rekreationsplats en bit bort från borgens vardagsliv. Det är därmed alltså ovisst om Margareta låtit skörda sina äpplen eller annan gröda på denna plats.

Nyttoträdgårdarna dominerade under medeltiden med dess odlingar av köksväxter, kryddor, örter, humle och frukt. Det fanns även medeltida trädgårdar för kontemplation, nöjen eller jakt. I klosterträdgårdarna introducerades många nya växter genom frön, plantor och ympkvistar som fördes hem från utlandet. Kålgårdar förekom allmänt, de fanns hos bönderna liksom vid borgarnas gårdar. Stora apalgårdar fanns vid klostren, och hos herrskapsfolk. Örter och medicinska växter odlades främst i klosterträdgårdarna. I den medeltida rosengården odlades förutom rosor, så kallade mariablomster. De symboliserade Jungfru Maria, hennes dygder och handlingar. Dessa växter var till exempel madonnaliljan, akleja, trädgårdsiris, luktviol, tusensköna och trädgårdsnejlika. Rosengården var en liten prydnadsträdgård, som hämtat influenser från kontinentens trädgårdskultur. Dess behändiga format passade väl innanför murarna till en befäst gård eller borg. Större trädgårdar eller apalgårdar anlades utanför borgmuren.

Erik av Pommern

År 1388 är Margareta änka och barnlös, och för att säkra en tronarvinge låter hon adoptera sin sexårige systerdotterson Bogislav från Pommern. Han får det nordiska helgonnamnet Erik och uppfostras i Danmark. Han erkänns som tronföljare i Norge 1389, och blir tre år senare krönt i Trondheims domkyrka. Fjorton år gammal väljs Erik år 1396 till kung även i Danmark och Sverige. Vid denna tid pågår politiska förberedelser för det förbund som ett år senare resulterar i en nordisk union. Den 17 juni 1397 sker den högtidliga kröningen av Erik i Storkyrkan i Kalmar inför adelsmän, biskopar och präster från hela Norden. Kort tid därefter undertecknas de dokument som bekräftar Kalmarunionen.

I ett förtroligt och förmanande brev till den 23-årige kung Erik ger Margareta praktiska råd i hela 54 punkter hur han skall föra sig under en resa till Norge. Han uppmanas att uppföra sig klokt och uppträda med värdighet. Kanske visade han redan som ung man ett hetsigt temperament, för Margareta skriver:

»Du skall vakta dina ord och icke säga något, varken i harm eller vid någon annan tidpunkt, som du eller andra kan ta skada av...«

I brevet uppmanas han att inte utfärda viktiga privilegiebrev eller domsbrev. *»Om du inte kan förhålla det, så skall du säga, att så snart din moder kommer, vill du göra det, om ni bägge önskar det.«*

Margareta skriver att han ska låta sig hyllas av allmogen, där han färdas, och säga till dem *»att du vill säkra dem fred, lag och rätt med all din makt, och du må ingalunda försumma att göra det, där du reser fram.«*

Hon råder Erik att han *»ska föda sig av Sverige, kläda sig av Norge och försvara sig med Danmark«.*

Om Erik berättas att han var en ståtlig man med god fysik. Han var en god ryttare och motsvarade på alla sätt tidens riddarideal, med *»en vacker kropp, guldgult hår, ett rödblommigt hår och en lång och smal hals ... och kvinnor drogs till honom med älskogs längtan.«* Han lär ha gjort succé

bland hovdamer och drottningar under sina utlandsresor. I Venedig deltog han i stadens överdådiga fester. Mellan resorna företog han pilgrimsresor till det Heliga Landet, och levde asketiskt som botgörare. Han blev i Jerusalem dubbad till riddare i Heliga gravens orden.

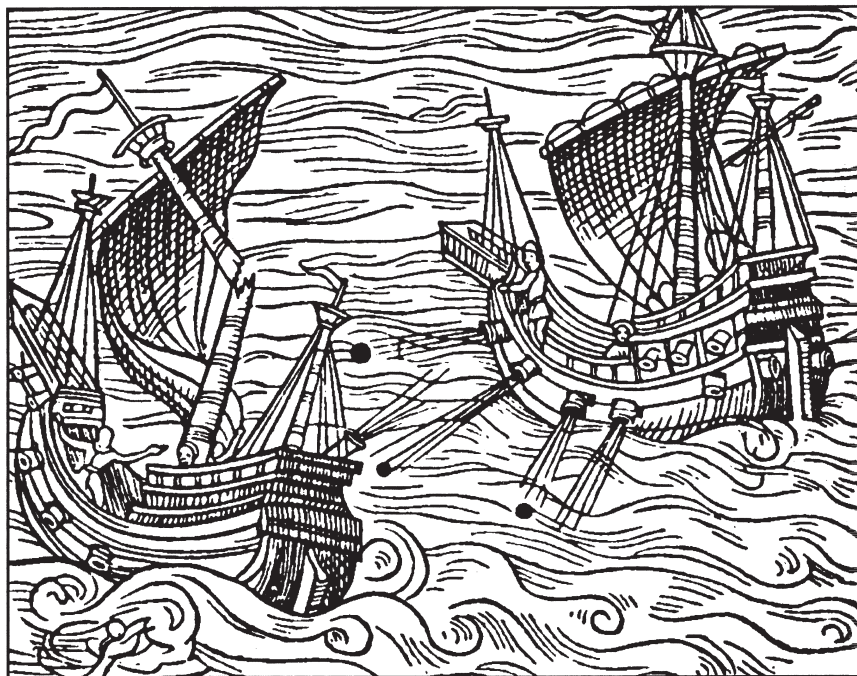
Kung Erik gifte sig vid 24 års ålder med prinsessan Filippa från England vid ett praktfullt bröllop. Hon beskrivs som en person som kunde dämpa Eriks häftiga humör. Det berättas att han skickat ett upprört brev till påven som sände brevet i retur med frågan om det var skickat till rätt adressat. Under Eriks utlandsvistelser var Filippa den styrande regenten, och hon har lämnat goda omdömen efter sig som en god och rättrådig kvinna.

Kung Erik var Sveriges och Nordens regent 1397-1439. Under dessa år regerade han över Europas största rike. Hans välde sträckte sig från Sønderjylland i söder till Nordkap i norr, från finska viken i öster till den västra övärld som omfattade Grönland, Island, Färöarna, Orkneyöarna och Shetlandsöarna. Unionen var Margaretas verk och i praktiken var hon dess regent fram till sin död 1412. Därefter sökte Erik på olika sätt öka sin makt. Han ville förvandla unionen till ett östersjöimperium, men saknade Margaretas politiska smidighet. När tull infördes för sjöfarten i Öresund ledde detta till krig med Hansan 1426, och de dittills goda handelsförbindelserna fick ett avbräck.

I Helsingborg och Helsingör lät Erik stärka borgarna Kärnan och Kronborg i syfte att förbättra uppsikten över sjöfarten genom sundet. Försvarsanläggningen Malmöhus uppfördes i slutet av 1430-talet i Malmö.

Krigskostnaderna medförde höjda tullavgifter, ökade skatter och andra pålagor. Danska fogdar behandlade folket hårt och skoningslöst. Stormännen och kyrkans män kände sig åsidosatta. Missnöjet ledde till folkuppror i juni 1434 under ledning av Engelbrekt Engelbrektsson. Fem år senare avsätts Erik som regent i Sverige och i samtliga nordiska länder. Han flyr till Gotland och blir där ledare för sjörövare, de så kallade vitaliebröderna som kapar och plundrar handelsfartyg på Östersjön. Han lever efter Filippas död samman med hennes kammarjungfru Cecilia. År 1449 återvänder Erik till Pommern och lever ytterligare tio år till 1459 då han dör 77 år gammal.

Erik av Pommern

Friks och Filippas bröllop

*Drottningen lät strax reda till
och konungs bröllop göra vill,
hon lät reda mångahanda,
i Lund mände det hofvet stånda.
Hon lät dit samman kalla
prelater, riddare och svenner alla.
De herrar gjorde som hon bad
och kommo till Lund den samma dag
hon hade dem förelagt,
de kommo der med pris och makt
de redde sig ut som de bäst gåto (kunde)
de voro der glada i alla måtto.
Många ädla qvinnor dit ock fara
med många höfveliga jungfrurs skara,
pipare basunare och allsköns lek
man der ymnigt höra fick.*

*Månget skönt hors (häst) man der framledde,
med gyllene stycke och silke bredde,
de herrar derå rida dust
och gjorde sig glädje och mycken lust.
Medan det hofvet månd stånda,
de hade förgätit sorg och vända.*

*Ur: Engelsbrektskrönikan
(del av Karls-krönikan)*

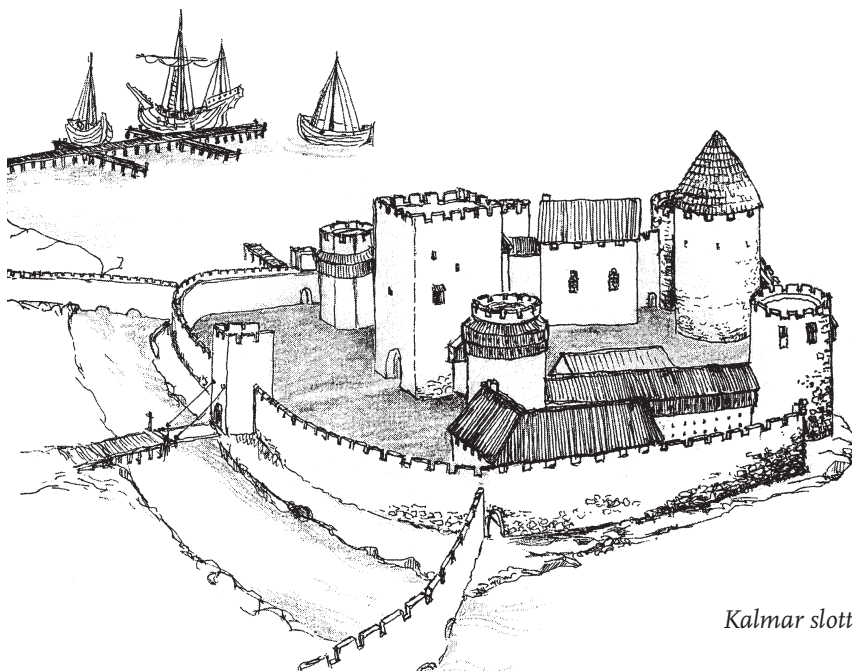
Kalmarunionen

Det som finns kvar av Kalmarunionen är det så kallade Unionsbrevet, ett gulnat pappersbrev med rättelser och fragmentariska rester av tio påtryckta sigill. Få dokument har blivit så undersökta av historiker som sökt tolka denna viktiga händelse i Nordens medeltida historia. Många forskare menar att brevet är ett utkast eftersom det inte är skrivet på pergament, andra anser att det inte är ett fullgott statsdokument eftersom det saknas flera av de nordiska rådsherrarnas och biskoparnas namn och sigill. Endast sju svenskar och tre danskar av de sjutton uppräknade sigillanterna hade satt sina sigill på papperet. Unionens reella tillblivelse har dock aldrig ifrågasatts.

Under stora högtidligheter kröntes Erik till Danmarks, Sveriges och Norges konung i Kalmar, rikets andra stad, den 17 juni 1397. Stockholm var belägrat av mecklenburgarna. Kröningen utfördes av ärkebiskoparna i Lund och Uppsala i närvaro av ett stort antal rådsherrar, riddare och prelater. De samlades i en orolig tid. Den fördrivne kung Albrekts anhängare, vitaliebröderna, gjorde Östersjön osäker genom sitt sjöröveri. De finska stormännen och norska biskoparna saknades vid mötet.

Kort tid efter kröningen befästs unionen mellan de nordiska rikena. I Unionsbrevet fastslås att en kung ska råda över alla de nordiska rikena i alla tider och »*aldrig skiljas mera, om Gud vill*«. När en kung dött skulle den nye utses bland hans söner. Om han dog barnlös hade rikena frihet att välja ny kung. Rikena skulle föra en gemensam utrikespolitik och ha gemensamt försvar. Diplomatiska förhandlingar måste föras gemensamt. Kungen skulle ha rådsherrar från alla tre rikena. Varje rike behöll sin självständiga förvaltningsform och sina lagar. Om någon dömdes fredlös i ett rike var han det också i de andra. I det så kallade trohetsbrevet undetecknades en ed till den gemensamma konungen och hans drottning som innebar att slott och län behölls under samma villkor som de givits bort.

Mötet gav Margareta ansvarsfrihet för hennes tidigare regentutöv-

Kalmar slott

ning. Snart började Margareta införa regelbundna överläggningar och rådsmöten. Vid viktigare tillfällen samlades rikenas representanter till gemensamma herredagar.

Unionstanken hade vuxit fram ur en vilja att bryta den tyska expansionen i de nordiska rikena. Den tyska expansionen norrut stoppades och i kriget mot vitaliebröderna återtog Stockholm, Finland drogs in i unionen och Gotland friköptes från Tyska Orden. Margareta skapar en stark centralstyrelse knuten till Danmark. Hon är en smidig förhandlare, och lyckas samarbeta med kyrkans ledare och de svenska stormännen, trots reduktionen av stormännens gods till kronan. Under Margaretas styre inträdde en period av fred. Detta ändras med fostersonen Erik av Pommern som övertar regeringsstyret när Margaretas dör på sitt skepp under en resa till Flensburg 1412. Han har en annan inställning, och vill förvandla unionsstaten till ett östersjöimperium under en stark furstemakt. Han kommer att föra krig med Hansan under i stort hela sin regeringstid.

Danmark var under unionstiden den ledande nationen, kulturellt och

ekonomiskt, med en befolkning på trekvarts miljon invånare. Sverige var ett förbund av landskap och hade omkring en halv miljon invånare. Norge var liksom övriga nordiska rikena glest befolkat, med en kvarts miljon invånare.

Historikern Lars-Olof Larsson målar upp en livfull bild i sin bok Kalmarunionens tid (1997) av hur det kan ha gått till då Margaretas fosterson Erik kröntes till konung över de nordiska rikena:

»Framåt middagstid var gator och gränder proppade med skådelystna. I borgarnas gårdar vid Västerports- och Kristoffersgatorna trängdes folk, i fönstergluggar, dörrar och salubodar i spänd väntan på att huvudaktörerna skulle bli synliga bortifrån slottet. Detta var huvudstråket fram till stadskyrkan där kröningsakten skulle utspelas. [...] Sorlet från massorna och knektarnas svordomar dämpades, lovsången från svartbröderna i processionens tät stämde folket till andakt inför den Allsmäktige och hans utvalda jordiska representanter som snart skulle uppenbara sig på Kalmars gator [...] Efter den kungliga härolden följde en brokig skara av rådsherrar och andra frälsemän. Alla gick till fots vilket var dem ovanligt; de hade ju sedan barnsben varit hästburna. Kröningsceremonimästare hade föreskrivit att så skulle det vara, men änkedrottningens belackare trodde sig veta att det var hennes infama sätt att markera deras undersåtlighet. [...] Efter frälsets utdragna skara följde drottning Margareta till häst. Hennes eleganta, apelpastade springare rörde sig oroligt men hölls i ett bastant grepp av en man i hennes omgivande uppvaktning. [...] Till slut kom kungen själv ridande, följd av en trupp resliga knektar med blänkande bröstpansar. [...] Man hade ju hört att Erik inte skulle vara vuxen, knappt femton år gammal, men ynglingen på hingstryggen hade verkligen något manligt över sig. Nästan sex fot lång, mumlade klädeshandlaren, och över kungens breda axlar föll ett långt, lockigt och svagt rödglänsande hårsvall. Framme vid kyrkan väntade stadens borgmästare och råd för att bringa konungen sin underdåniga hyllning. När processionen nått fram till stadskyrkans port började de tre stora klockorna i tornet ringa. Klosterkyrkorna och kapellen stämde in i klockklangskören.«

Den mörka medeltiden?

Margareta och hennes samtida levde under trettonhundratalet, ett sekel i Nordens historia som räknas till senmedeltiden. Detta var krigens, digerdödens och de stora politiska beslutens århundrade. Det var också ett sekel med kulturell livaktighet i Norden. Förbindelserna ökade mellan de nordiska samhällena och övriga Europa. Handel och samfärdsel ledde till utbyte av inte bara varor, utan också av kunskap och kulturella impulser. Från de bemedlade samhällsskikten skickades ungdomar utomlands för studier och förkovran i främmande seder och bruk. Så blev till exempel landskapslagarna som tidigare föredragits muntligt nu nedskrivna, genom de unga lagmän som studerat juridik vid universitet i Bologna och Paris.

Ärkebiskopssätena och klostren var andliga och intellektuella centra med omfattande utländska kontakter. Vadstena kloster var i Sverige en samlingspunkt av stor betydelse, inte minst genom den heliga Birgitta, som med sina Uppenbarelser skapade religiös litteratur. Med riddarväsendet och dess ideal följde riddardiktningen och en inhemsk skönlitteratur. Kyrkomusiken och den profana musiken utvecklades under seklet. Kyrkokonsten blev mer realistisk, sannolikt som en följd av digerdödens härjningar, och att den tillkom i en tid av starka brytningar och sociala motsättningar. Denna konst fick sin internationella utbredning genom tiggarmunkarna. Innom musiken utvecklades notskriften under seklet, vilket möjliggjorde nedtecknandet av flerstämmiga verk.

De nordiska rikena var stadda i förändring. Trettonhundratalet kan ses som en brytningstid, med en kulturell guldålder i trots mot uppfattningen om den »mörka medeltiden«.

*Drottning Margareta. Målning som visar henne i en dräkt från en senare epok.
Statens Konstmuseer.*

Digerdöden

Under 1340-talet spreds en pestepidemi från Ryssland ner över medelhavsländerna och vidare norrut i Europa. Skräck och onda jättecken föregick den. Till Norden kom pesten troligen med ett engelskt handelsfartyg. Skeppet anlöpte Bergen hösten 1349. En del av lasten hann lossas, men snart insjuknade hela besättningen och dog. Genom skeppets last spreds smittan i staden. Så berättar en isländsk krönika från 1360. Dess trovärdighet kan bekräftas genom vetskapen om testamenten som utfärdats i Bergen under september 1349. Pesten hade ännu inte nått Hansastäderna längs Östersjön, men grasserade i norra England. Sannolikt spred den sig därifrån via Norge, vidare till de svenska gränslandskapen. Den vanligaste smittovägen var genom skeppstransporter. Landvägen skedde spridningen långsammare.

Pestbakterien »Yersina pestis« spreds från svartråtta till människa genom loppbett. Insjuknandet var snabbt och våldsamt med bölder i kroppens lymfkörtlar och döden inträffade inom ett till två dygn. Dödligheten var stor bland befolkningen i de nordiska länderna. Beräkningar har i Sverige gjorts efter vetskap om utebliven kyrkoskatt till påven, den så kallade Peterspenningen. Forskare menar att omkring en tredjedel av Sveriges befolkning dog. Andra menar att dödligheten kan ha varit upp till 50% i vissa områden. Pesten kulminerade omkring 1350 och klingade därefter av.

Eftervärlden vet inte mycket om det historiska förloppet av digerdödens härjningar. Det finns endast få nedtecknade dokument bevarade. Tydligt är att den lämnat djupa spår i folkminnet. Långt senare skrev man ner berättelser om utdöda socknar, nerlagda gruvor och övervuxna kyrkor. Det fanns vandringssånger som berättade om byar där bara en dräng och en piga överlevde, och från dem härstammar därefter all bygdens folk.

I oktober 1349 var kung Magnus Eriksson i Lödöse, den enda svenska västkuststaden. Han hade där möte med sina rådsherrar. Han lät skriva

ett brev till invånarna i Sverige. Pesten var Guds straff för människornas synder, och för att blidka Gud hade man beslutat att med böner, fasta och allmosor måste folket be om Guds barmhärtighet. Digerdöden kom obevekligt till Sverige. Dess utbredning har man sökt följa genom att studera kungens resor. Under resorna genom riket kunde det kungliga sällskapet ta in på slotten och använda dess rika förråd. Från det drabbade Lödöse begav sig kungen till Mälardalen. Våren 1350 anträdde han en pilgrimsresa genom Hälsingland och Jämtland till Sankt Olavs kyrka i Trondheim, där pesten hade klingat av. I början av juni samma år höll han rådsmöte i det då pestfria Bergen. Senare i augusti var han i Stockholm och innan pesten hunnit dit lämnade han Sverige och begav sig på ett korståg i Finland.

Det fanns få möjligheter att värja sig mot pesten. Endast några läkare fanns i Sverige. Kung Magnus hade en livläkare, och i Visby arbetade en läkare. Kanske fanns ett hundratal sjukstugor för den halva miljon svenskar som då levde i landet. Andra som sökte bota sjukdomar var barberare och badmästare, kloka gummor och gubbar. I ett husapotek kunde finnas olika kryddor och läkeörter som ansågs bota ett flertal sjukdomar.

vinnan i det medeltida samhället

Vilka rättigheter hade den medeltida kvinnan i samhället och i sitt hem?

All laglig rätt till makt i det offentliga samhället var förbehållet männen. Det betydde inte att kvinnor förbjöds att besitta höga ämbeten, eller åtnjuta särskilda ekonomiska privilegier. I lagtexter omnämndes uttryckligen endast män. Detta innebar inte att kvinnan var förhindrad att utföra sysslor utanför hemmet. I det medeltida samhället var det nödvändigt att kvinnorna deltog i sociala och ekonomiska aktiviteter av alla slag. På landsbygden hade de traditionellt ansvaret vid framställningen av mejerivaror, mjöl, säd, garn, tyger och andra varor. I städerna var kvinnor aktiva främst inom detaljhandel, olika hantverk och ölförsäljning. Kvinnorna deltog också i arbetslagen inom olika skrån, som medhjälpare till sin make. I de lägsta samhällslagren var säsongarbete och arbete på byggnadsplatser öppet för alla oavsett kön. Det innebar hårt arbete och gav kvinnorna lägre lön än männen. Vissa regler gav männen ensamrätt att utföra mer inkomstbringande hantverk.

I hemmet var mannen husbonde, dvs hade laglig bestämmanderätt över sitt hushåll. Det fanns regler som begränsade husfruns rätt till handel med gods och penningar. Arvsregler bestämde andelen av arv till hälften av mannens andel. Fadern var hemmets husbonde om kvinnan var ogift. Vid giftermålet erhöll mannen denna auktoritet över medlemmarna i sitt hushåll. Endast genom änkeståndet kunde en kvinna nå samma position i hemmet. Om kvinnan blev änka och hade omyndiga barn efter sin make, blev hon deras förmyndare. Härigenom fick hon status, legitim makt och ekonomisk självständighet jämförbar med männens, i hemmet och i samhället.

Kyrkliga ämbeten var förbehållna männen, men det fanns möjlighet för kvinnor att inom en klosterorden nå en relativt stor handlingsfrihet. Ett kloster var ofta en självständig enhet, och dess ledare abboten eller abbedissan var då ej underställda den lokale biskopen.

*Kväll i en medeltida bondstugan. Kvinna och man arbetar vid ljuset av
brinnande torvstickor som de bär i munnen.*

Ur Olaus Magnus »Historia om de Nordiska folken«, 1555.

Heliga Birgitta och Vadstena kloster

Birgitta var dotter till en av de främsta stormännen i riket, lagmannen Birger Persson i Uppland. Genom sin mor hade hon släktskap med kungahuset. Hon fick gå i skola och lära sig läsa, vilket var ovanligt även inom dåtidens aristokrati. När Birgitta var sju år gammal fick hon sin första uppenbarelse. Hon ville därefter följa sin religiösa kallelse, men blev redan vid 13 års ålder bortgift med den 18-årige lagmannen Ulf Gudmarsson. De bodde på Ulvåsa gård i Östergötland under flera år tills Birgitta 1335 blev kallad att vara hovmästarinna till drottning Blanka, maka till kung Magnus Eriksson. Under den tid hon vistades vid slottet blev hon alltmer kritisk till det utsvävande levernet vid hovet liksom kungens storpolitiska agerande. Hon anslöt sig till den begynnande oppositionen bland stormännen mot kung Magnus.

Efter att ha lämnat hovtjänsten gjorde hon och maken en pilgrimsfärd till Santiago de Compostella i Spanien. Birgitta stärktes i sin andliga och politiska övertygelse av intrycken hon fick under resan genom ett Europa härjat av det fransk-engelska hundraårskriget. När maken några år efter hemkomsten dog var hon 40 år gammal. Hon hade sin bostad nära Alvastra kloster och kom nu helt att äga sig åt studier och andliga övningar. Hon hade ofta visioner och extatiska uppenbarelsen som hon skrev ner, eller dikterade för sina biktfäder som översatte dem till latin. I en uppenbarelse fick hon ett gudomligt uppdrag att grunda ett kloster i Vadstena. Kung Magnus och drottning Blanka lät småningom skänka kungsgården i Vadstena som plats för klostret. Birgitta skänkte bort alla sina ägodelar, och begav sig som fattig pilgrim till Rom för att få påvens erkännande av den nya klosterorden. Vid jultiden 1349 anlände hon till Rom, och kom att stanna där i 20 år i väntan på påvens godkännande. Under dessa år gisslade hon kyrkans påvar och kardinaler, liksom hon kritiskt kommenterade de politiska händelserna i hemlandet. År 1370 fick hon tillstånd att grunda sin klosterorden. Hon bodde dock kvar i Rom, och dog tre år senare. Hennes stoff fördes hem till Sverige och

kistan placerades i Vadstena kloster. Birgitta helgonförklarades år 1391.

Under senmedeltiden var Vadstena Sveriges andliga och kulturella centrum. I klostret fanns Nordens största bibliotek. Här skapades sociala inrättningar för fattiga och sjuka. Hit vallfärdade många av tidens kristna. Vadstena blev en rikt förgrenad orden med Birgittinerkloster spridda över hela Europa. Klostret var även ett intellektuellt och politiskt centrum där oppositionen senare samlades mot Albrekt av Mecklenburg.

Den kyrka Birgitta skapade i Vadstena innebar till stor del ett uppbrott från den medeltida tankevärlden. Det kom till uttryck i att det religiösa livet inte var fixerat i tidigare seder och föreställningar. Kvinnorna gavs en ledande roll. I klostret fann både munkar och nunnor, men abbedissan var dess främsta gestalt, i andliga och världsliga frågor. I en av Birgittas uppenbarelser säger jungfru Maria: *»Kvinnorna skall gärna underkasta sig denna orden, men det blir svårt att finna män som vill underkasta sig en kvinnas föreskrifter.»* Dottern Katarina utsågs till klostrets första abbedissa, och dotterdottern Ingegerd blev år 1384 den första valda abbedissan.

Religion och kvinnofrid

Kanske hade Margaretas kvinnosyn, och även religiositet indirekt formats av den heliga Birgitta genom dennas dotter Märta, fostermodern under åren i Akershus. Birgitta var en stark och betydande kvinna i 1300-talets Sverige, och gav tydligt uttryck för sina tankar både i världsliga och andliga ting. Fostersystemen Ingegerd blev abbedissa i Vadstena kloster, och Margareta lät sig vid ett besök nyåret 1403-04 upptas som syster i Birgittinerorden. Klostret var ett religiöst och politiskt maktcentrum under denna tid, särskilt som samlingsplats för oppositionen mot Kung Albrekt. Margareta var en kraftfull realpolitiker, som försäkrade sig om klostrens och kyrkans stöd. Hon var också en rättrogen katolik, och företog flera vallfärder till heliga platser. Tillbedjan av Jungfru Maria och dyrkan av helgon, var inslag i den katolska religionsutövningen. Margareta var aktiv i att påverka påven till kanonisering av den heliga Birgitta. Hon gav stora donationer till kyrkor och kloster, och lät grunda flera Birgittinerkloster i Norden. Historikern Nanna Damsholt menar att Margareta hade ett ideal som regent och kungamor, och ett annat ideal som dödlig varelse, där hon som varje medeltida människa bekymrade sig om sin själs frälsning. Goda gärningar under jordelivet var ett sätt att nå detta. I Vadstena klostrets hävder omnämns Margareta i flera sammanhang. Hon var även där en omstridd person. I ett diarium från hennes dödsår 1412 konstateras: »Hon var under sitt liv, vad det världsliga angår, mycket framgångsrik.«

Genom sin lagstiftning tryggade Margareta kvinnornas säkerhet. Kvinnofriden stärktes i Danmark med hennes fredslagstiftning. I ett brev till Fyns invånare från januari 1396 uppmanar hon dem att hålla »bättre kyrkofrid, kvinnofrid, gårdsfrid...« I sitt testamente från 1411 visar hon särskild omsorg om de kvinnor som blivit våldtagna under krigen.

Den Heliga Birgitta

»Fru och husbonde«

Hur kunde Margareta nå sin maktposition i ett medeltida mansdominerat samhälle?

När Margaretas unge son kung Olof dog 1387 valdes Margareta till Danmarks regent och erhöll titeln »fullmäktiga fru och rätta husbonde«. År 1388 erkändes hon som arvtagare till tronen i Norge, och hyllades med samma titel med tillägget att hon skulle styra riket »i alla sina livsdagar«. Kort tid därefter valdes hon till Sveriges »fullmäktiga fru och rätta husbonde«. I kraft av sin titel var hon fram till år 1397 obestridd regent i de tre nordiska rikena. Utnämningarna anger samtidens syn på den legitima makten, grundad i lag. Kvinnor var uteslutna att erhålla offentliga ämbeten. Ordalydelsen berättar om det oerhörda och unika att en kvinna i det medeltida samhället förenade de två rollerna »husfru« och »husbonde«.

Tidens ideal var en tillbakadragen, offentligt passiv kvinna. Detta stämmer knappast med bilden av Margareta. En kombination av personliga ledaregenskaper och förmåga att dra konsekvenser av skeenden och handla snabbt tycks varit kännetecknande för henne. Hon utmanade det mansdominerade samhället med sitt politiska agerande. Ärkefienden kung Albrekt av Mecklenburg kallade henne »Kung Byxlös«, och lät sända en brynsten för synålar till henne. Det var en uppmaning att stanna hemma och inte blanda sig i storpolitiken.

Hon tycks ha samarbetat smidigt med kyrkans ledare, och de svenska stormännen. Rikets bönder var missnöjda efter hennes införande av den så kallade »rumpeskatten«, som innebar att en avgift lades på varje kreatur beräknat efter djurets svans.

Samtidens politiker hade respekt för henne och vid förhandlingar kallades hon »fru Kungen«. Sin förhandlingstaktik hade hon lärt av fadern Valdemar Atterdag. Hon kunde fördröja överenskommelser

och avtal i syfte att vinna tid, och använda sigill av olika grad. Därmed skapades tolkningsmöjligheter beträffande dess giltighet. Hon var känd som en maktlysten taktiker av sina motståndare och som en smidig förhandlare bland sina anhängare. Efter slaget vid Falköping 1389 då hon med en svensk-dansk-norsk här besegrade Albrekt av Mecklenburg finns noterat i en krönika: »Gud vare pris i århundraden som gav en oförmodad seger i en kvinnas hand«

Genom giftermålet med kung Håkon av Norge var Margareta Sveriges och Norges drottning under åren 1363-65, Hon låg bakom sonen Olofs utnämmande till kung i Danmark, och var hans förmyndare och rikets reella regent. Efter Olofs död 1387 var hon under tio år regent i Danmark

Margareta är begravd i Roskilde domkyrka, under ett gravmonument av alabaster med en sannolikt porträttlik avbildning.

och Norge, åtta år därav regent även i Sverige. Hon blev förmyndare för fostersonen Erik av Pommern och var reell regent under hans första tid som unionskonung. Hon var nordisk ledare för Kalmarunionen, fram till sin död 1412.

Margareta var kungadotter, drottning, änka som 27-åring, och förmyndare till två omyndiga tronarvingar. Hon använde vid olika tidpunkter de legitima möjligheter till makt som dessa roller medgav. Änkeståndet och förmyndarrollen gav kvinnor legitim makt och ekonomisk självständighet jämförbar med männens i det medeltida samhället. Hon drev tydligtvis en framgångsrik politik.

I historieskrivningen har omdömena om Margareta växlat. Genom århundraden har hon symboliserat unionstanken. I Danmark har hon omnämnts i uppskattande ordalag. I Sverige har man under nationalistiska perioder kritiserat hennes politik, medan under skandinavismens dagar på 1840-talet var tonläget det motsatta. År 1997 uppmärksammades 600-årsminnet av Kalmarunionens bildande med en stor utställning som visades i samtliga nordiska länder.

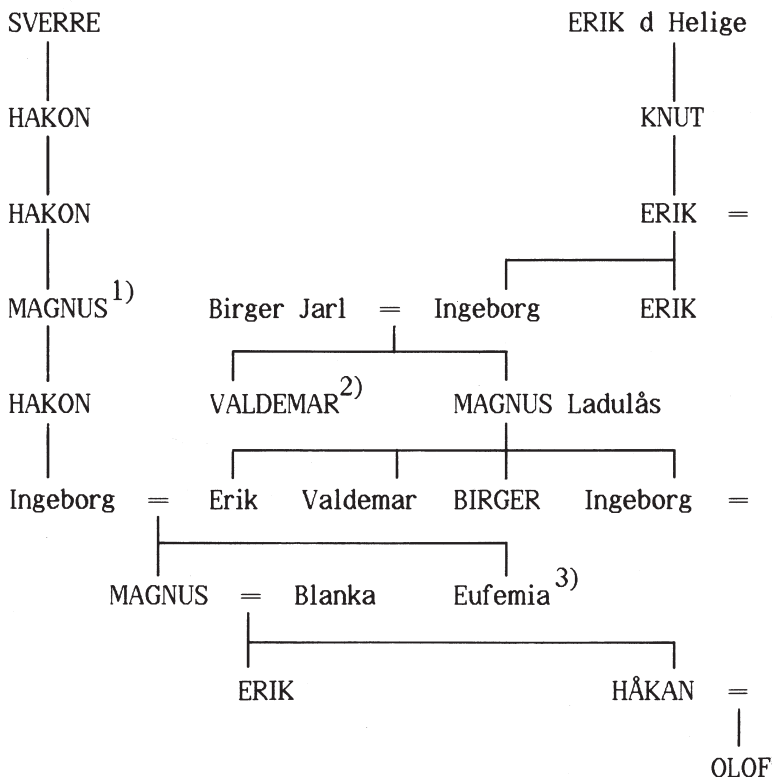
När Margareta dör av sjukdom ombord på ett skepp i Flensburgs hamn år 1412, avslutas ett märkligt och storslaget kvinnoöde. Hennes livsverk var att samla de nordiska rikena inom en gemensam union. Under femtio år av fred varade hennes vision. Därefter existerade unionen i ytterligare hundra år under inre stridigheter, för att upplösas under 1520-talet. I vårt land inleds en ny tid när Gustav Vasa 1523 blir kung över ett självständigt Sverige.

NORGE

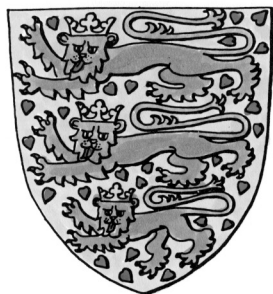

SVERIGE

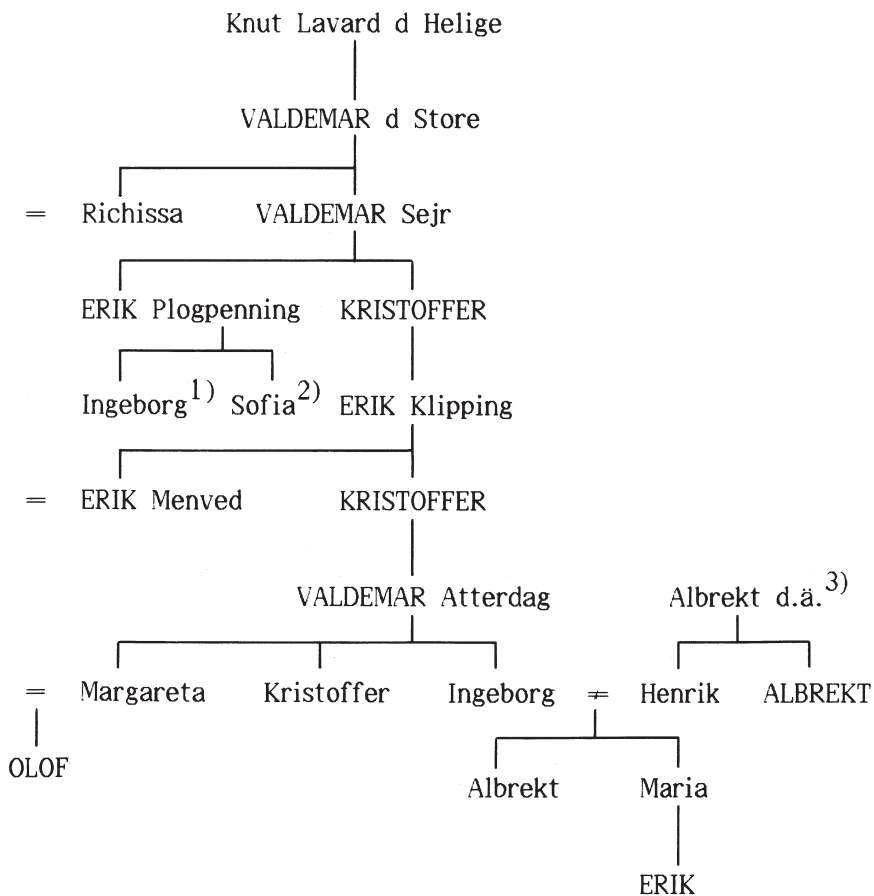

Mellan de skandinaviska kungahusen fanns en mängd äktenskapsförbindelser utöver dem som framgår av denna släkttavla. Således var Magnus av Norge (1) gift med Ingeborg Eriksdotter av Danmark och Valdemar av Sverige (2) var gift med hennes syster Sofia. Eufemia Eriksdotter av Sverige (3) var gift med hertig Albrekt d.ä. av Mecklenburg.

DANMARK

MECKLENBURG

Släkträd efter Christer Bökwall 1987

Litteratur

- Ahlander, D S: *Margareta – drottningen som visste vad hon ville.*
Stockholm 2002
- Barck, S E: *Kungligt skvaller genom tusen år.* Sundbyberg 2000
- Blom, K A, Moen, J: *Stormän och strider.* Lund 1992
- Blomqvist, R: *Falsterbohus.* Kulturens årsbok. Lund. 1950
- Dufberg, L: *Skanörs kyrka, S:t Olof.* Skanör 1994
- Dufberg, L: *Falsterbo kyrka, S:ta Gertrud.* Falsterbo 1994
- Engelbrektskrönikan.* Stockholm 1994
- Ersgård, L: *Vår marknad i Skåne.* Lund 1988
- Etting, V: *Margrete den første: en regent og hendes samtid*
Köpenhamn 1986
- Grimberg, C: *Svenska folkets underbara öden. Del 1.* Stockholm 1913
- Hansson, M: *De skånska trädgårdarna och deras historia.* Lund 1997
- Harrison, D: *Jarlens sekel.* Stockholm 2002
- Hedin, G: *Sveriges kungar och drottningar under tusen år.* Borås 2002
- Karls-Krönikan.* Stockholm 1886
- Kung Olofs minne.* Redaktion; Bökvall, C. Falsterbo 1987
- Lagerqvist, L O: *Litet lexikon över Sveriges regenter.* Valdres 2001
- Lagerqvist, L O: *Sverige och dess regenter under 1000 år.*
Norrtälje 1982
- Lagerqvist, L O: *Sverige s regenter från forntid till nutid.*
Stockholm 1997
- Larsson, L-O: *Kalmarunionens tid.* Stockholm 1997
- Lindholmen – Medeltida riksborg i Skåne.*
Redaktion Mogren, M. & Wienberg, J. Stockholm 1995
- Lindqvist, H: *En vandring genom Den svenska historien.*
Stockholm 1993
- Lindqvist, H: *Historien om Sverige; Del 1.* Stockholm 1992
- Lindqvist, T & Ågren, K: *Sveriges medeltid.* Stockholm 1985
- Lindström, K: *Flickornas historia.* Stockholm 1997.

- Linné, C von: *Carl von Linnés Skånska resa*. Stockholm 1959.
- Linton, M: *Drottning Margareta. Fullmäktig fru och rätt husbonde*.
Stockholm 1971
- Lönnroth, E. *Sverige och Kalmarunionen 1397-1437*. Stockholm 1958
- Margareta I. *Kalmarunionen 600 år*. Nordiska Ministerrådet 1997
- Melin, C: *Falsterbonäsets medeltid*. Falsterbo 1998.
- Melin, C: *Falsterbos & Skanörs historia*. Falsterbo 1996
- Moberg, V: *Min svenska historia. Del 1*. Stockholm 1970
- Ohlmarks, Å & Baehrendtz, N E: *Svenska krönikan. Vår kulturhistoria*.
Borås 1984
- Rydbäck, O: *Den medeltida borgen i Skanör*. Lund 1935
- Skansjö, S: *Skånes historia*. Lund. 1997
- Åberg, A: *Vår svenska historia*. Stockholm 1978
- Åberg, A: *Sveriges historia i fickformat*. Kristianstad 1985
- Ödman, A: *Borgar i Skåne*. 2002

Övriga källor:

- Lindqvist, H: *Drottning Margareta*. Stockholm 1997 (Video VHS)
- www.norden.se *Unionsdrottningen Margareta I*.
Föreningen Norden 1997

Innehållsförteckning

Uppväxt och familj	5
Bröllopet	6
Brevet från Akershus	8
Spelet om makten	9
Den unge kung Olof	12
Sillmarknad	15
Borgarna i Skanör och Falsterbo	20
Den falske Olof	25
Albrekt av Mecklenburg	28
Lindholmens borg	33
Drottningens trädgård	35
Erik av Pommern	38
Kalmarunionen	43
Den mörka medeltiden	46
Digerdöden	48
Kvinnan i det medeltida samhället	50
Heliga Birgitta och Vadstena kloster	52
Religion och kvinnofrid	54
Fru och husbonde	56
Släkttavla	60
Litteratur	62

Margareta I (1352-1412) levde under ett oroligt 1300-tal. Hon var drottningen som blev »kung« och regerade över det dåtida Europas största rike. Kalmarunionen omfattade Danmark, Norge, Sverige, Finland, Island, Grönland, Färöarna, Skottland och Orkney.

Margareta var dotter till Valdemar Atterdag och giftes tidigt bort med Håkon som var kung av Sverige och Norge. Men att hon själv skulle stå vid rodret för hela Norden var långt ifrån någon självklarhet i en tid då lagen bara omfattade män. Kvinnorna – även adelns – skulle föda barn som kunde föra ätten vidare.

Hon blev regent över Danmark efter sin far och då mannen dog blev hon även förmyndare för sonen Olof som nu var kung av Norge och Sverige. Hennes tid vid makten såg dock ut att vara till ände när kung Olof – hennes ende son – dog på Falsterbohus 1387. Nu trollade hon fram en ny arvinge genom sin systerdotterson som kröntes till unionskung under namnet Erik av Pommern.

Hon hanterade mästerligt ärkefienden Albrekt av Mecklenburg, upproriska stormän, tyska furstehus, ärkebiskoppar och andra rivaler om makten och styrde med järnhand »sitt« rike. Men mildheten fanns – i hennes lagar om kvinnofrid.

KULTURFÖRENINGEN

Calluna

DÅ OCH NU PÅ LJUNGEN